

اعتبارسنجی مؤلفه‌های دانشگاه مبتنی بر اقتصاد مقاومتی

مریم سادات قریشی خوراکانی^۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف اعتبارسنجی مؤلفه‌های دانشگاه مبتنی بر اقتصاد مقاومتی اجرا شد. پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر رویکرد، کمی و روش پژوهش توصیفی - پیمایشی بود. جامعه آماری متشکل از دانشجویان کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه الزهراء (س) بود که به دلیل نامتجانس بودن جامعه، نمونه‌گیری به روش تصادفی طبقه‌ای نسبتی انجام و با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۴۰۵ دانشجو به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته با ۴۳ گویه براساس طیف ۵ درجه‌ای لیکرت تدوین شد. برای بررسی روایی پژوهش، علاوه بر مطالعه مبانی نظری، پیشینه و اهداف تحقیق، از نظرات و رهنمودهای گروهی از خبرگان در حوزه اقتصاد مقاومتی نیز بهره گرفته شد. همچنین پایایی پژوهش با بهره‌گیری از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه و ۰/۸۶ به دست آمد. داده‌ها با استفاده از روش تحلیل عامل تأییدی و آزمون t تک گروهی تجزیه و تحلیل شد. یافته‌ها در خصوص سؤال اول پژوهش، «میزان نقش دانشگاه در اقتصاد مقاومتی» نشان داد، با توجه به مقدار t ($p \leq ۰/۰۵$) و میانگین نظری به دست آمده، در مؤلفه‌های «آموزش و گفتمان‌سازی، محتوای درسی، ترویج و آموزش فرهنگ حمایت از کالای داخلی، استفاده از ظرفیت‌ها» نقش دانشگاه در اقتصاد مقاومتی پایین‌تر از حد متوسط، در مؤلفه‌های «اصلاح الگوی مصرف و استفاده از ظرفیت‌های درآمدزایی» بالاتر از حد متوسط، در مؤلفه «مهارت‌افزایی و آموزش فرهنگ کار به دانشجویان»، نقش دانشگاه در اقتصاد مقاومتی در حد متوسط ارزیابی شد. همچنین در خصوص اعتبارسنجی مؤلفه‌ها، مدل تدوین شده برای دانشگاه مبتنی بر اقتصاد مقاومتی، از اعتبار مناسبی بهره‌مند بود.

کلیدواژه‌ها: اعتبارسنجی، دانشگاه، اقتصاد مقاومتی

۱. استادیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء (س)، تهران، ایران m.ghorashi@Alzahra.ac.ir

مقدمه

اصطلاح «اقتصاد مقاومتی»^۱ اولین بار از سوی رهبر معظم انقلاب در شهریور ۱۳۸۹^۲ به ادبیات اقتصادی کشور وارد شده است (سیفلو، ۱۳۹۳). در این دیدار، دانشگاه به‌عنوان یکی از نهادهای فرهنگی معرفی شد که در جامعه می‌تواند نقش‌آفرینی کند (باقری مجد و همکاران، ۱۳۹۵). به‌طور کلی، اقتصاد مقاومتی به معنای تشخیص حوزه‌های فشار و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن تأثیرها است و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت است. همچنین برای رسیدن به اقتصاد مقاومتی باید وابستگی‌های خارجی کاهش یابد و بر تولید داخلی کشور و برای خوداتکایی تلاش شود (شکاری و صفر محمد لو، ۱۳۹۵).

اهمیت آموزش عالی در اقتصاد مقاومتی از آنجا مشخص می‌شود که پایه‌های اقتصاد مقاومتی بر منابع انسانی استوار است. به جرأت می‌توان گفت تمام دستورالعمل‌ها، راهکارها و برنامه‌های اجرایی اقتصاد مقاومتی حول محور انسان متعهد، توانمند و کارا شکل می‌گیرد و این مهم برمی‌گردد به دانش و مهارت و معلوماتی که این الگو اقتضا می‌کند و سرمایه‌گذاری درباره منابع انسانی به عهده دانشگاه است (زارعی متین، ۱۳۹۴). ازجمله محاسن اقتصاد مقاومتی در آموزش عالی این است که موجب افزایش توسعه عمومی کشور، خلاقیت، نوآوری، نظریه‌پردازی و الگوسازی در عرصه‌های جدید اقتصادی است. تربیت اقتصادی و فرهنگ‌سازی به افراد کمک می‌کند تا با سیاست‌های اقتصاد مقاومتی همگام شوند و نظام آموزشی در این فرهنگ‌سازی نقش مؤثری دارد (ذاکری، یزدان‌پناه و شاکری، ۱۳۹۶). به‌عبارتی دیگر، اقتصاد مقاومتی می‌تواند کارآمدی و اثرگذاری نظام دانشگاهی را ارتقاء بدهد (واعظی و فدایی، ۱۳۹۴). از آنجاکه منابع انسانی پایه‌های اقتصاد مقاومتی هستند، بی‌توجهی به اقتصاد مقاومتی در منابع انسانی موجب کاهش رشد و توسعه اقتصادی، عدالت اجتماعی، اشتغال و رفاه عمومی می‌شود (زارعی متین، ۱۳۹۴) همچنین از آنجاکه اساس توسعه کشورها، دانشگاه‌ها هستند. لذا کشوری که می‌خواهد بدون وابستگی باشد بدون توجه به بعد فرهنگی آن به‌ویژه از منظر تعلیم و تربیت و تربیت فرهنگی نمی‌تواند دوام زیادی داشته باشد (واعظی و فدایی، ۱۳۹۴). از این رو، در دنیای متحول امروز جامعه‌ای می‌تواند در مسیر توسعه حرکت

1. Resistive Economy

۲. دیدار کارآفرینان با رهبر معظم انقلاب، شهریور ۱۳۸۹

روبه‌جلو و با شتابی داشته باشد که با ایجاد بسترهای لازم منابع انسانی خود را به دانش و مهارت کارآفرینی مولد تجهیز کند (کیخا، زرگر و اکاتی، ۱۳۹۵). بنابراین، از دانشگاه‌ها انتظار می‌رود نه تنها حامی رشد اقتصادی باشند، بلکه خود مستقیماً در رشد اقتصادی از طریق تولید دانش جدید، سرمایه‌های انسانی، صدور مجوزهای نوآوری و ایجاد شرکت‌های جدید دخیل باشد (ذاکری و اسدی، ۱۳۹۵). بر اساس آنچه گفته شد و اهمیت نقش دانشگاه‌ها در اقتصاد مقاومتی، پژوهش حاضر در پی تعیین میزان نقش دانشگاه‌ها در اقتصاد مقاومتی و ارائه مدلی برای مؤلفه‌های دانشگاه مبتنی بر اقتصاد مقاومتی انجام شده است. لذا سؤال اصلی پژوهش این‌گونه مطرح می‌شود که نقش دانشگاه‌ها در اقتصاد مقاومتی چه میزان است؟

مفهوم اقتصاد مقاومتی

عبارت اقتصاد مقاومتی در سطح بین‌المللی مفاهیم و تعاریف مختلفی را به خود اختصاص داده است. به‌طوری‌که بریگولیو، کوردینا، فارگیا و ولا^۱ (۲۰۰۸)، از اصطلاحی به نام «فئریت اقتصادی» استفاده کرده که نزدیک‌ترین مفهوم به اقتصاد مقاومتی در ادبیات رایج کشور ما است. بریگولیو و پیکینینو^۲ (۲۰۱۲)، معتقدند، اصطلاح «فئریت اقتصادی» به دو مفهوم به‌کار می‌رود؛ اول، توانایی اقتصاد برای بهبود سریع شوک‌های اقتصادی تخریب‌کننده خارجی و دوم، توانایی اقتصاد برای ایستادگی در برابر آثار این شوک‌ها و کاهش تلفات ناشی از شوک اقتصادی (رز^۳، ۲۰۰۸ و رز و کراسمان^۴، ۲۰۱۳). از دیدگاه ون برژیک^۵ (۲۰۱۶) نیز، اقتصاد مقاومتی، توانایی برای حفظ عملکرد بدون نیاز به بازسازی است. به‌عبارتی دیگر، اقتصاد مقاومتی؛ تغییر بهبود سریع پس از ایجاد شوک اقتصادی است. مفهوم اقتصاد مقاومتی با آنچه در برخی کشورها از جمله اسپانیا، پرتغال، یونان، از آن به‌عنوان ریاضت اقتصادی نام می‌برند، تفاوت زیادی دارد (فاضلی‌نیا، ۱۳۸۵). در واقع اقتصاد مقاومتی، اقتصاد متکی به دانش و فناوری، عدالت بنیان، درون‌زا و برون‌گرا، پویا و پیشرو را محقق می‌کند؛ بنابراین، اقتصاد مقاومتی به معنای ریاضت اقتصادی نیست، حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خود را

1. Briguglio, Cordina, Farrugia and Vella
2. Briguglio and Piccinino
3. Rose
4. Rose and Krausmann
5. Van Bergeijk

داشته و متناسب با وضعیت امروز و فردای ماست (جمالی و جابری، ۱۳۹۴).

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی توسط رهبر معظم انقلاب با هدف تأمین رشد و پویایی و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله سیاست‌های اقتصاد مقاومتی را با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برونگرا در بهمن‌ماه ۱۳۹۲ در بیست‌و‌چهار بند مشتمل بر؛ توسعه کارآفرینی و مشارکت عمومی، اقتصاد دانش‌بنیان، رشد بهره‌وری و استفاده از ظرفیت جغرافیایی مناطق، استفاده از ظرفیت هدفمندی یارانه‌ها، سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف، تولید داخلی کالاهای اساسی، تأمین امنیت غذا و دارو، مدیریت و اصلاح الگوی مصرف، اصلاح و تقویت نظام مالی، حمایت از صادرات کالاها و خدمات، توسعه مناطق آزاد و تجاری، استفاده از ظرفیت‌های دیپلماسی اقتصادی، مقابله با ضربه‌پذیری درآمدهای نفت و گاز، گسترش ذخایر راهبردی و استفاده از ظرفیت‌های میدان‌های مشترک نفت، افزایش ارزش‌افزوده در حوزه صنعت نفت، گاز، پتروشیمی، صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور، اصلاح نظام درآمدی دولت (مالیات)، کاهش وابستگی بودجه به نفت، مبارزه با مفاسد اقتصادی، تقویت فرهنگ جهادی، تبیین و گفتمان‌سازی ابعاد مختلف اقتصادی، بسیج امکانات دولت، روزآمدسازی شیوه‌های نظارت بر بازار ارز، افزایش پوشش استاندارد، ابلاغ شد (عرب‌مازار، ۱۳۹۶).

اقتصاد مقاومتی و نظام آموزشی

با ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، قوای کشور موظف شدند تا نقشه راه را بر عرصه‌های مختلف تدوین و همه نهادها را برای پیاده‌سازی سیاست‌های یادشده ساماندهی کنند. در این راستا برای نظام آموزشی وظایف برنامه‌ریزی، تبیین اقتصاد مقاومتی و گفتمان‌سازی لازم با جلب مشارکت اندیشمندان تعیین شد. نظام آموزشی به دلیل جایگاه ویژه الزامات ارزشی، فرهنگی و ویژگی‌های خاص هر کشور در پیاده‌سازی مجموعه سیاست‌های اقتصاد مقاومتی می‌تواند نقش کلیدی را بر عهده بگیرد. بر اساس سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغ‌شده نظام آموزشی موظف است برای پیاده‌سازی سیاست‌ها در جامعه کمک کند. برای دستیابی به هدف، نخست لازم است راه‌هایی برای جبران کاستی در اعتبارات دولتی

به‌عنوان یکی از پیامدهای بحران اقتصادی، یافته و با بهبود سطح کارایی در استفاده از منابع برای بهبود سطح کیفی خدمات آموزشی تلاش کند. همچنین تحقق اقتصاد مقاومتی نیازمند تحول در فرهنگ و ارزش‌ها است و نظام آموزشی می‌تواند نقشی کارساز را بر عهده بگیرد (انصاری، ۱۳۹۵). تحقق اقتصاد مقاومتی برحسب مکانیسم‌های در اختیار نظام آموزش عالی منوط به طراحی یک نظام آموزشی متناسب با شرایط فرهنگی اقتصادی و فنی هر کشور است که آن را قادر کند تا با ایجاد نوآوری در فرآیندها و دیدگاه‌ها و نگهداشت موفقیت‌های گذشته، کشور را در مسیر رشد و توسعه قرار دهد. نقش دانشگاه در این راستا از یک‌سو، به‌منابۀ نهادی است که به شکل ارگانیک خود را از درون با بخش‌های متعدد تنظیم می‌کند و از سوی دیگر، دانشگاه خود را برای برآوردن نیازهای جامعه و در خدمت آن بودن تنظیم می‌کند. دانشگاه باید فارغ‌التحصیلانی به جامعه ارائه دهد که دانش را در کنار پژوهش‌های کاربردی به خدمت گرفته و با نوآوری کار می‌آفرینند (دولتی و مطلبی، ۱۳۹۶).

همچنین تبیین مفهوم اقتصاد مقاومتی برای خانواده‌ها و گفتمان‌سازی لازم برای جامعه، زمینه‌سازی فرهنگی لازم برای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی در کشور به‌ویژه پیاده‌سازی سیاست‌های الگوی مصرف حفاظت از محیط‌زیست و کاهش سطح آسیب‌پذیری از بلایای طبیعی از جمله مواردی هستند که برنامه‌ریزی آموزشی و درسی می‌تواند در برابر پیامدهای ناشی از تکانه‌های اقتصادی ایفای نقش کند (انصاری، ۱۳۹۵). تعلیم و تربیت، اساسی‌ترین عامل رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی است. به‌طوری‌که اقتصاددانان معتقدند وصول به رشد اقتصادی مستلزم بالا بردن سرمایه‌گذاری‌های لازم، پیشرفت تکنولوژی، تغییر در مقدار و کیفیت نیروی کار و سایر عوامل است. در اقتصاد مقاومتی نقش نظام آموزشی بسیار مهم است، زیرا با برنامه‌درسی صحیح و ارائه راهکارهای مناسب تربیت برای خدمت به کشور و تلاش برای ساختن اقتصاد ملی و اسلامی، به فراگیران شوق و انگیزه لازم را خواهد داد (عمادزاده، نجفی و الماسی، ۱۳۹۴).

از آنجاکه، زیربنای توسعه کشورها حوزه علم و فناوری و در واقع دانشگاه است. کشورهایی که برخلاف این و با واردات محصولات علمی و فناورانه قصد شکوفایی دارند نه تنها به پیشرفت حقیقی نمی‌رسند، بلکه روزبه‌روز بر خود ناباوری آن‌ها افزوده می‌شود. تنها پیشرفتی موردقبول است که بتواند وابستگی کشور را کم کند و متکی به داخل و درون‌زا باشد.

مدیریت صحیح و پیشرفت علم و فناوری در یک کشور مستلزم یک نظام مدیریت راهبردی و مدیریت کلان کارآمد است و الگویی می‌تواند کارآمدی را تضمین کند که متکی به داخل و منطبق بر الگوی عمومی توسعه کشور باشد (واعظی و فدایی، ۱۳۹۴). بند (۲۱) سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به‌طور مستقیم بر نقش دانشگاه و دانشگاهیان در قالب (تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفت‌وگوهای آن به‌ویژه در محیط‌های علمی آموزشی و رسانه‌ای و تبدیل آن به گفت‌وگوهای فراگیر و رایج ملی) تأکید شده است. همچنین در بندهای (۳-۱) و (۲۰)، سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز به تکالیف دیگری همچون تأمین و فعال‌سازی سرمایه‌های انسانی و علمی کشور، پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان، پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور، افزایش سهم تولید و صادرات محصولات دانش‌بنیان، توانمندسازی نیروی کار و تقویت فرهنگ جهادی اشاره شده که به‌طور غیرمستقیم بر نقش و رسالت جامعه علمی و دانشگاهی کشور در تحقق آن اشاره دارد (ذاکری و اسدی، ۱۳۹۵).

نظام دانشگاهی کشور نیز به‌عنوان یکی از زیرساخت‌های توسعه کشور ناگزیر از پرداختن به مقوله توسعه و پیشرفت متناسب با الگوی کلی توسعه است. این معنا در نظام علمی و دانشگاهی اهمیتی دوچندان پیدا می‌کند، زیرا از یک‌سو، نظام دانشگاهی متأثر از الگوی توسعه است و از سوی دیگر، زیرساخت الگوی توسعه متأثر از نظام دانشگاهی است. از این حیث، به‌کارگیری الگوی اقتصاد مقاومتی در فضای علمی و دانشگاهی کشور نیز یک ضرورت برای توسعه عمومی کشور است. نظام دانشگاهی می‌تواند کارآمدی و اثرگذاری اقتصاد مقاومتی را ارتقاء بدهد (واعظی و فدایی، ۱۳۹۴)؛ بنابراین، موفقیت در حوزه آموزش عالی نیازمند حرکت تک‌تک افراد جامعه به‌ویژه دانشگاهیان خواهد بود. به اعتقاد صاحب‌نظران، دانشگاه‌ها باید ایده‌هایی را در ارتباط با اقتصاد مقاومتی بپروراندند و سپس سایر بخش‌های جامعه از جمله نهاد و سازمان‌ها به آن مبادرت ورزند. یقیناً، تشکیل گروه‌های علمی و متشکل از اساتید و دانشجویان در دانشگاه‌ها، به منظور پژوهش و تلاش برای رفع مشکلات اقتصادی و ارائه راهکارهایی متناسب با شرایط اقتصاد مقاومتی می‌تواند به‌عنوان جهشی بزرگ، گامی بلند و علمی قرار گیرد (کریمی اعتماد و یعقوبی، ۱۳۹۵).

درخصوص آموزش عالی و اقتصاد مقاومتی پژوهش‌های اندکی انجام شده است. لذا به‌اختصار برخی از مطالعات داخلی و خارجی را بررسی می‌کنیم.

رحمان‌پور، نصرافهانی و سیادت (۱۳۹۵)، در بررسی «رابطه مبانی و اصول برنامه درسی ملی با مضامین اقتصاد مقاومتی» بیان می‌کنند، مضامین برنامه درسی کشور دارای دلالت‌ها و هم‌پوشی‌های مناسبی برای تحقق مضامین اقتصاد مقاومتی در ابعاد گوناگون هست. ذاکری و اسدی (۱۳۹۵) در «بررسی مأموریت و کارکردهای نظام آموزش عالی در راستای اقدام و عمل اقتصاد مقاومتی» به این نتایج رسیدند که سه عامل مفهوم‌سازی و ترویج گفت‌وگو، تناسب‌سازی علم با نیازهای کشور و تجاری‌سازی علم، در برنامه‌ریزی‌های آموزشی بالاترین اولویت را دارند. موسوی و موسوی‌نیا (۱۳۹۶) نیز در تحقیقی با عنوان «دانشگاه آزاد اسلامی، بستر ساز توسعه اقتصاد مقاومتی» دریافتند، دانشگاه آزاد اسلامی می‌تواند با اقدامات پژوهشی، تأسیس و گسترش شرکت‌های دانش‌بنیان در جهت بسترسازی توسعه اقتصاد مقاومتی تأثیرگذار باشد. نتایج پژوهش ارشدی و اورعی (۱۳۹۶)، با عنوان «رصد و تحلیل محتوای مقاله‌های اقتصاد مقاومتی منتشرشده در فصلنامه‌های علمی و پژوهشی» نشان می‌دهد، تبیین مفهوم اقتصاد مقاومتی، ابزارهای ترویج مفهوم، تبیین مبانی نظری، بررسی سازگاری مبانی نظری با مکتب‌های اقتصادی متعارف و غیرمتعارف، تبیین رابطه اقتصاد مقاومتی و اقتصاد اسلامی، تحلیل هر یک از مؤلفه‌ها، اولویت‌بندی مؤلفه‌ها، ارائه راهبردهای جزئی و کلی، تشریح الزام‌های اقتصاد مقاومتی، تبیین عامل‌های اثرگذار بر اقتصاد مقاومتی، اثرگذاری اقتصاد مقاومتی بر دیگر متغیرهای اقتصادی، روش‌شناسی اقتصاد مقاومتی، ابزارسازی و ابزارشناسی برای اجرای راهبردها، تجربه‌نگاری، رفتارشناسی تاریخی، شناسایی و شناساندن نقش دستگاه‌ها در سطح خرد و کلان، شاخص‌شناسی و شاخص‌سازی، برنامه‌سازی و نقشه راه، موضوع‌های کلی بوده که فعالیت علمی انجام شده است. مطالعات عموزاده، فلاح و صفاریان (۱۳۹۷) نیز، با عنوان «دانشگاه و اقتصاد مقاومتی: بررسی تأثیر دانشگاه‌ها بر تحقق اقتصاد مقاومتی با میانجی‌گری زیرساخت فرهنگی» بیان‌کننده آن است که دانشگاه بر زیرساخت فرهنگی با ضریب ۰/۷۶ تأثیر معناداری دارد و زیرساخت فرهنگی نیز بر اقتصاد مقاومتی با ضریب ۰/۸۲ تأثیر دارد. همچنین، زیرساخت فرهنگی نقش میانجی‌گری ناقص را در ارتباط بین دانشگاه و تحقق اقتصاد مقاومتی ایفا می‌کند.

آنچون و بیتس^۱ (۲۰۱۵) با نقد و مروری بر پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه تاب‌آوری

اقتصادی، چارچوبی برای سنجش آسیب‌پذیری- تاب‌آوری اقتصادی ۹۵ کشور در بازه زمانی ۲۰۰۹ - ۲۰۰۰، با تعداد ۴۳ متغیر ارائه کردند. پس از سنجش، دسته‌بندی چهارگانه شامل؛ بیشتر توسعه‌یافته، توسعه‌یافته متوسط، کم‌تر توسعه‌یافته و کشورهای جزیره‌ای کوچک، از کشورهای مورد بررسی ارائه شد. راثو و ملاوت^۱ (۲۰۱۶) نیز در پژوهش خود با عنوان «نقش دانشگاه‌ها در تشویق رشد سرمایه‌گذاری‌های جدید مبتنی بر فناوری‌ها»، به تجاری‌سازی نتایج حاصل از دانش فنی و همه‌نوع دانش تولیدشده در دانشگاه و بهبود محصولات تولیدشده در مراکز رشد اشاره کردند که می‌توانند بر نقش دانشگاه‌ها بر تاب‌آوری اقتصادی تأثیر بگذارند. کاظمی ملک‌محمودی، نیاز آذری و جباری (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «تبیین جنبه‌های اقتصاد مقاومتی مبتنی بر اقتصاد دانش‌بنیان در دانشگاه علوم پزشکی» با بررسی دیدگاه مدیران و اعضای هیئت‌علمی دانشگاه دریافتند؛ حرکت به سمت اقتصاد دانش‌بنیان یکی از ملزومات کشور در مسیر توسعه اقتصادی است که شامل ابعادی شامل؛ فناوری اطلاعات و ارتباطات، نوآوری و کارآفرینی، تیم تخصصی دانش‌بنیان، برنامه‌ریزی استراتژیک و سیاست‌گذاری، تدوین و اطمینان از چارچوب قانونی و سیستم حقوقی، تهیه و توسعه زیرساخت‌های الکترونیکی و توجه به قابلیت‌ها و منابع امکانات است.

با نگاهی به پژوهش‌های انجام‌شده می‌توان دریافت، تمرکز پژوهش‌ها بیشتر بر ارتباط برنامه درسی و اقتصاد مقاومتی، رسالت آموزش عالی نسبت به اقتصاد مقاومتی، تأثیر دانشگاه بر اقتصاد مقاومتی و تحلیل مقالات و پژوهش‌های انجام‌شده در خصوص اقتصاد مقاومتی بوده است. نکته حائز اهمیت و قابل تأمل در این پژوهش‌ها این است که هیچ‌یک از پژوهش‌ها بر مبنای نظرسنجی دانشجویان به‌عنوان مهم‌ترین ذینفعان آموزش عالی اجرا نشده است. همچنین خلأ ارائه مدل و الگویی برای دانشگاه مبتنی بر اقتصاد مقاومتی وجود دارد. لذا با توجه به اهمیت جایگاه ارزشمند و تأثیرگذار دانشگاه در اجرا و پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی مبتنی بر الگوی صحیح و علمی از آن، انجام پژوهش حاضر اهمیت و ضرورت می‌یابد.

و در نهایت پژوهش حاضر در پی یافتن پاسخ سؤال‌هایی بدین شرح است:

۱. نقش دانشگاه‌ها در اقتصاد مقاومتی چه میزان است؟
۲. اعتبار مدل تدوین‌شده در زمینه نقش دانشگاه‌ها در اقتصاد مقاومتی چگونه است؟

روش

پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی بود و با رویکرد کمی و روش توصیفی - پیمایشی اجرا شد. جامعه آماری پژوهش را دانشجویان مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه الزهراء(س) تشکیل می‌داد. از این رو، با توجه به ناهمگن و نامتجانس بودن جامعه آماری مورد بررسی، به منظور انتخاب نمونه‌ها، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای نسبتی استفاده و با بهره‌گیری از فرمول کوکران، نسبت نمونه در هر جامعه تعیین شد. بر این اساس، با توجه به تعداد جامعه آماری (ده هزار دانشجو) مورد بررسی به ترتیب (۶۶۷ دکتری، ۳۱۶۸ کارشناسی ارشد و ۶۱۶۵ کارشناسی)، ۷ درصد از نمونه پژوهش را دانشجویان مقطع دکتری، ۳۲ درصد مقطع کارشناسی ارشد و ۶۱ درصد را مقطع کارشناسی تشکیل می‌داد. از این رو، با توجه به درصد مذکور، ۲۸ دانشجوی مقطع دکتری و ۱۳۰ دانشجوی کارشناسی ارشد و ۲۴۷ دانشجو نیز در مقطع کارشناسی تعیین شد. شایان ذکر است، بر اساس تعداد جامعه (ده هزار دانشجو)، طبق فرمول کوکران باید تعداد ۳۷۳ دانشجو به عنوان نمونه انتخاب می‌شدند. لیکن برای افزایش اعتبار بخشی و جلوگیری از افت آزمودنی، تعداد ۴۰۵ پرسشنامه توزیع و جمع‌آوری شد.

برای گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته با ۴۳ گویه بر اساس طیف ۵ درجه‌ای لیکرت (خیلی کم = ۱، کم = ۲، متوسط = ۳، زیاد = ۴ و خیلی زیاد = ۵) تدوین شد. روایی پژوهش، علاوه بر مطالعه مبانی نظری، پیشینه و اهداف تحقیق، نظرات و رهنمودهای گروهی از خبرگان در حوزه اقتصاد مقاومتی نیز لحاظ شد. همچنین پایایی پژوهش با بهره‌گیری از ضریب آلفای کرونباخ محاسبه و ۰/۸۶ به دست آمد که نشان می‌دهد یافته‌های پژوهش قابلیت اعتماد بالایی دارد (جدول ۱). داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS، Smart-PLS و روش تحلیل عامل تأییدی تجزیه و تحلیل شد.

جدول ۱: دانشگاه مبتنی بر اقتصاد مقاومتی به تفکیک مؤلفه‌ها

مؤلفه	مؤلفه اصلی	مؤلفه فرعی	پرسش‌ها	تعداد گویه	ضریب آلفا
گفتمان‌سازی، آموزش و	آموزش و گفتمان‌سازی	۸-۱	۸	۰/۹۰	
مردمی کردن	محتوای درسی	۱۱-۹	۳	۰/۹۱	
مهارت‌افزایی و آموزش	مهارت‌افزایی و آموزش فرهنگ	۲۰-۱۲	۹	۰/۸۲	
فرهنگ کار	کار به دانشجویان				
اقتصاد	اصلاح الگوی مصرف	۲۷-۲۱	۷	۰/۸۲	
مقاومتی	حمایت از تولیدات داخلی	۳۵-۲۸	۸	۰/۸۷	
	ترویج و آموزش فرهنگ حمایت از کالای داخلی				
	درآمدزایی و اشتغال	۴۲-۳۶	۷	۰/۸۳	
	استفاده از ظرفیت محلی / منطقه‌ای	۴۴-۴۳	۲	۰/۹۰	
					۰/۸۶
					کل

یافته‌ها

نقش دانشگاه در اقتصاد مقاومتی چه میزان است؟

جدول ۲: نقش دانشگاه در اقتصاد مقاومتی

مؤلفه‌ها	تعداد	M	SD	میانگین ملاک = ۳	t	df	p
آموزش و گفتمان‌سازی	۴۰۵	۲/۵۴۳۲	۱/۰۰۰۵۳	-۹/۱۸۸	۴۰۴	۰/۰۰۰	
محتوای درسی	۴۰۵	۲/۴۶۹۱	۱/۱۲۳۲۸	-۹/۵۱۱	۴۰۴	۰/۰۰۰	
مهارت‌افزایی و آموزش فرهنگ کار به دانشجویان	۴۰۵	۲/۹۳۴۴	۱/۱۱۸۸۴	-۱/۱۷۹	۴۰۴	۰/۲۳۹	
اصلاح الگوی مصرف	۴۰۵	۳/۱۱۹۶	۰/۹۱۰۰۶	۲/۶۴۴	۴۰۴	۰/۰۰۹	
ترویج و آموزش فرهنگ حمایت از کالای داخلی	۴۰۵	۲/۷۰۹۰	۱/۰۱۶۰۲	-۵/۷۶۵	۴۰۴	۰/۰۰۰	
استفاده از ظرفیت‌های درآمدزایی	۴۰۵	۳/۵۳۹۵	۱/۱۳۲۲۵	۹/۵۸۹	۴۰۴	۰/۰۰۰	
استفاده از ظرفیت‌ها	۴۰۵	۲/۶۳۵۸	۱/۲۹۳۱۰	-۵/۶۶۸	۴۰۴	۰/۰۰۰	
	۴۰۵	۲/۸۲۲۳	۰/۸۶۹۹۷	-۴/۱۱۱	۴۰۴	۰/۰۰۰	
							کل

بر اساس (جدول ۲)، با توجه به اینکه در مؤلفه‌های «آموزش و گفتمان‌سازی، محتوای درسی، ترویج و آموزش فرهنگ حمایت از کالای داخلی، استفاده از ظرفیت‌ها» و نیز نمره کل مؤلفه‌ها، مقدار t معنادار است ($p \leq 0/05$) و میانگین نظری کوچک‌تر از میانگین ملاک است؛ بنابراین، در مؤلفه‌های مذکور، نقش دانشگاه در اقتصاد مقاومتی پایین‌تر از حد متوسط ارزیابی شد. همچنین، با توجه به اینکه در مؤلفه‌های «اصلاح الگوی مصرف و استفاده از ظرفیت‌های درآمدزایی»، مقدار t معنادار است ($p \leq 0/05$) و میانگین نظری بزرگ‌تر از میانگین ملاک است؛ بنابراین، در این دو مؤلفه، نقش دانشگاه در اقتصاد مقاومتی بالاتر از حد متوسط ارزیابی شد و بالاخره با توجه به اینکه در مؤلفه «مهارت‌افزایی و آموزش فرهنگ کار به دانشجویان»، مقدار t معنادار نیست ($p > 0/05$)، لذا در این مؤلفه نقش دانشگاه در اقتصاد مقاومتی در حد متوسط ارزیابی شد.

محاسبه روایی همگرا

با توجه به اینکه، هرگاه یک یا چند ویژگی، از طریق دو یا چند روش؛ اندازه‌گیری شوند، همبستگی بین این اندازه‌گیری‌ها، دو شاخص مهم اعتبار را فراهم می‌کند. به‌طوری‌که اگر همبستگی بین نمرات آزمون‌هایی بالا باشد که ویژگی واحدی را اندازه‌گیری می‌کند، پرسشنامه دارای اعتبار همگرا هست. شایان‌ذکر است، ضرورت وجود این همبستگی برای اطمینان از این است که آنچه را می‌سنجد که توسط آزمون باید سنجیده شود. لذا، برای سنجش روایی همگرا^۱، میانگین واریانس استخراج^۲ (AVE) و روایی مرکب^۳ (CR) محاسبه می‌شود؛ بنابراین، لازم است روابط زیر برقرار باشد:

$$CR > 0.7$$

$$CR > AVE$$

$$AVE > 0.5$$

1. Convergent Validity
2. Average Variance Extracted (AVE)
3. Composite Reliability (CR)

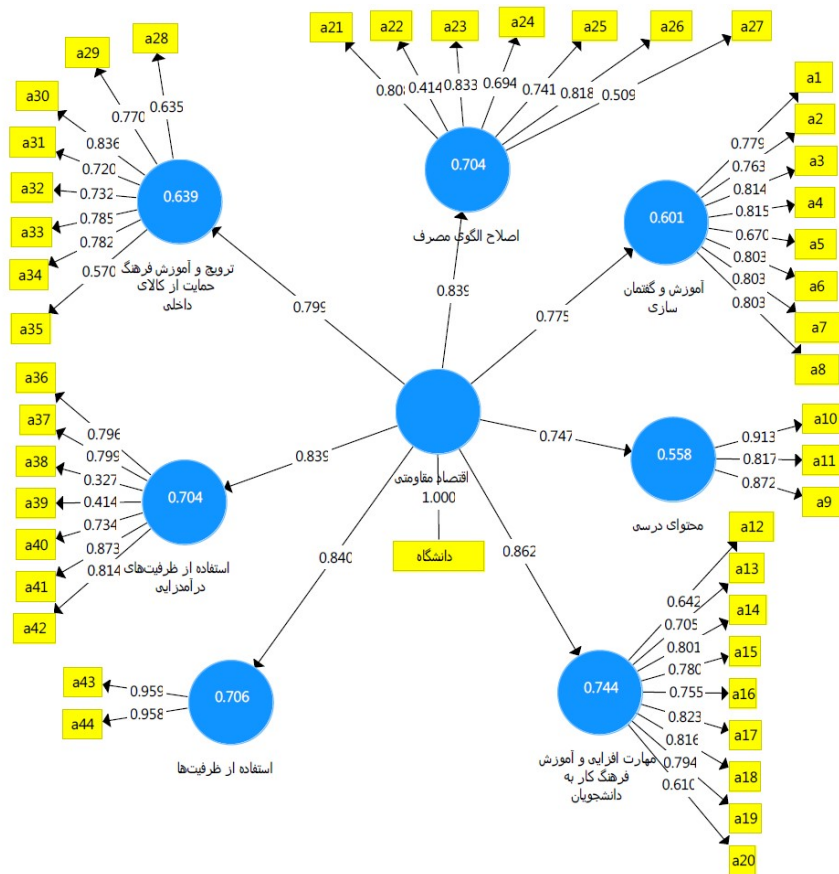
جدول ۳: روایی همگرا و پایایی مؤلفه‌ها

مؤلفه‌ها	تعداد سؤالات	آلفای کرونباخ	AVE	CR
آموزش و گفت‌وگو سازی	۸	۰/۹۰۹	۰/۶۱۲	۰/۹۲۶
محتوای درسی	۳	۰/۹۱۲	۰/۹۱۹	۰/۹۵۸
مهارت‌افزایی و آموزش فرهنگ کار به دانشجویان	۹	۰/۸۲۶	۰/۵۰۲	۰/۸۶۶
اصلاح الگوی مصرف	۷	۰/۸۲۱	۰/۵۴۹	۰/۸۶۸
ترویج و آموزش فرهنگ حمایت از کالای داخلی	۸	۰/۸۷۴	۰/۵۳۸	۰/۹۰۲
استفاده از ظرفیت‌های درآمدزایی	۷	۰/۸۳۶	۰/۷۵۴	۰/۹۰۲
استفاده از ظرفیت‌ها	۲	۰/۹۰۲	۰/۵۶۴	۰/۹۲۰

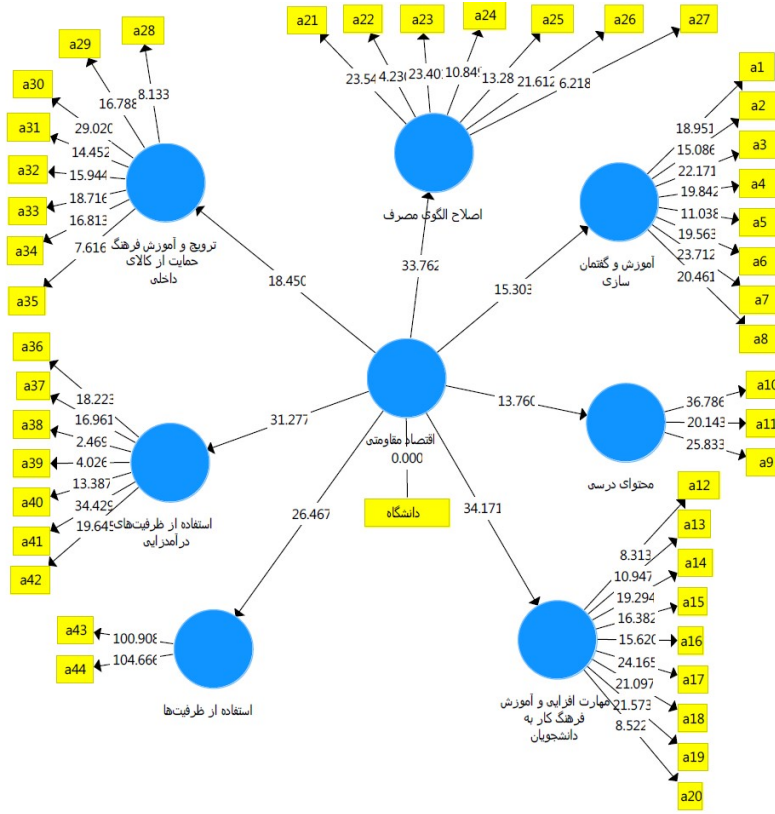
با توجه به (جدول ۳)، آلفای کرونباخ تمامی متغیرها بزرگ‌تر از ۰/۶ محاسبه شده است. بنابراین، به لحاظ پایایی همه متغیرها مورد تأیید است. مقدار میانگین واریانس استخراج شده (AVE) همواره بزرگ‌تر از ۰/۵ است. بنابراین، روایی همگرا نیز تأیید می‌شود. همچنین، مقدار روایی مرکب (CR) نیز بزرگ‌تر از AVE گزارش شده است.

آزمون مدل:

رابطه متغیرهای مورد بررسی در پژوهش بر اساس یک ساختار علی با تکنیک حداقل مربعات جزئی PLS آزمون شده است. در مدل کلی پژوهش (شکل ۱)، مدل اندازه‌گیری (رابطه هریک از متغیرهای قابل مشاهده به متغیر پنهان) و مدل مسیر (روابط متغیرهای پنهان با یکدیگر) محاسبه شده است. برای سنجش معناداری روابط نیز، آماره t با تکنیک بوت استرپینگ (شکل ۲) محاسبه و ارائه شده است. در مدل مذکور، خلاصه نتایج مربوط به بار عاملی استاندارد روابط متغیرهای پژوهش ارائه شده است. آزمون فرضیه‌های تحقیق بر اساس روابط هریک از متغیرها به تفکیک نیز ارائه شده است.

شکل ۱: بارهای عاملی هر خرده مقیاس در تحلیل مدل ساختاری و آزمون مدل نهایی

شکل ۲: اعداد معناداری خرده مقیاس‌ها در تحلیل ساختاری و آزمون مدل نهایی

بر اساس نتایج (شکل ۱)، بار عاملی گویه‌ها در همه موارد، بزرگ‌تر از ۰/۳ دارد، این نتایج حاکی از آن است، همبستگی مناسبی بین متغیرهای قابل مشاهده با متغیرهای پنهان مربوط به خود وجود دارد. همچنین بر اساس نتایج (شکل ۲)، مقدار آماره t در اکثر موارد (به جز مؤلفه کیفیت ارائه خدمات)، از مقدار بحرانی (۱/۹۶) بزرگ‌تر است. این نتایج بیان‌کننده آن است که همبستگی بین متغیرهای قابل مشاهده با متغیرهای پنهان مربوط به خود، معنادار است. بر اساس نتایج می‌توان دریافت، هر متغیر اصلی به‌درستی سنجیده شده و با توجه به یافته‌های حاصل از این مقیاس می‌توان به آزمون فرضیه‌های پژوهش پرداخت.

برازش کلی مدل (معیار GOF):

این معیار توسط تنهاس، وینزی، چاتلین و لورو^۱ (۲۰۰۵) ابداع شده و مربوط به بخش کلی مدل‌های معادلات ساختاری است. بدین معنی که توسط این معیار، پژوهشگر می‌تواند پس از بررسی برازش بخش اندازه‌گیری و بخش ساختاری مدل کلی پژوهش خود، برازش بخش کلی را نیز کنترل کند.

وتزلز، ادکرکن، شرودر و ون اپن^۲ (۲۰۰۹) سه مقدار (۰/۰۱؛ ۰/۲۵ و ۰/۳۶) و بالاتر را به‌عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای GOF معرفی کرده‌اند. معیار GOF طبق فرمول زیر محاسبه و (۰/۷۲۶) به‌دست آمد. بر این اساس می‌توان گفت، مدل ارائه‌شده از برازش مناسبی برخوردار است.

$$R^2 = 0.614$$

$$GOF = 0.726$$

جدول ۴: ضرایب همبستگی بین عوامل برونزا و درونزا

۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱
							آموزش و گفتمان‌سازی
						۱	محتوای درسی
					۱	۰/۷۵۶	مهارت‌افزایی و آموزش
						۰/۵۳۹	فرهنگ کار به دانشجویان
				۱	۰/۷۲۳	۰/۴۶۲	اصلاح الگوی مصرف
			۱	۰/۵۷۰	۰/۵۱۲	۰/۶۶۹	ترویج و آموزش فرهنگ
						۰/۴۲۵	حمایت از کالای داخلی
						۰/۴۴۲	استفاده از ظرفیت‌های
		۱	۰/۵۰۸	۰/۶۳۸	۰/۶۵۲	۰/۴۱۷	درآمدزایی
	۱	۰/۷۵۲	۰/۵۹۷	۰/۷۰۶	۰/۷۰۵	۰/۵۳۹	استفاده از ظرفیت‌ها
۱	۰/۸۴۰	۰/۷۸۷	۰/۷۹۳	۰/۸۱۷	۰/۸۵۸	۰/۷۴۸	مدل

$P < 0.01^{**}$

بر اساس نتایج (جدول ۴) بین کلیه عوامل موردبررسی رابطه معناداری در حد بالا وجود دارد.

جدول ۵: ضرایب و معناداری مؤلفه‌های موردبررسی در تحلیل عاملی تأییدی الگوی طراحی‌شده

متغیر پیش‌بین	متغیر ملاک	نوع اثر	β استاندارد شده	R^2	آماره t
آموزش و گفتمان‌سازی		مستقیم	۰/۷۷۵	۰/۶۰۱	۱۵/۳۰۳
محتوای درسی		مستقیم	۰/۷۴۷	۰/۵۵۸	۱۳/۷۶۰
مهارت‌افزایی و آموزش فرهنگ کار به دانشجویان		مستقیم	۰/۸۶۲	۰/۷۴۴	۳۴/۱۷۱
اصلاح الگوی مصرف	اقتصاد	مستقیم	۰/۸۳۹	۰/۷۰۴	۳۳/۷۶۲
ترویج و آموزش فرهنگ حمایت از کالای داخلی	مقاومتی	مستقیم	۰/۷۹۹	۰/۶۳۹	۱۸/۴۵۰
استفاده از ظرفیت‌های درآمدزایی		مستقیم	۰/۸۳۹	۰/۷۰۴	۳۱/۲۷۷
استفاده از ظرفیت‌ها		مستقیم	۰/۸۴۰	۰/۷۰۶	۲۶/۴۶۷

نتایج (جدول ۵)، نشان‌دهنده معناداری تمامی مسیرها در الگوی طراحی شده است. بیشترین تأثیر و نقش در بین مؤلفه‌های موردبررسی در الگوی طراحی شده بر روی «مهارت‌افزایی و آموزش فرهنگ کار به دانشجویان»، «استفاده از ظرفیت‌ها»، «اصلاح الگوی مصرف»، «استفاده از ظرفیت‌های درآمدزایی»، «ترویج و آموزش فرهنگ حمایت از کالای داخلی»، «آموزش و گفتمان‌سازی» و «محتوای درسی» هست، به طوری که با هر تغییر در واریانس دانشگاه مبتنی بر اقتصاد مقاومتی بر این متغیرها به ترتیب به اندازه $(\beta = 0/862)$ و $(\beta = 0/840)$ و $(\beta = 0/839)$ و $(\beta = 0/799)$ ، $(\beta = 0/775)$ و $(\beta = 0/747)$ در واریانس مدل نهایی تغییر ایجاد می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های پژوهش، به‌رغم اینکه دانشگاه در ترویج فرهنگ و اصلاح الگوی مصرف و استفاده از ظرفیت‌های درآمدزایی از جمله؛ استفاده بهینه از منابع، تفکیک و بازیافت کاغذ از موارد غیر کاغذی، ایجاد ظرفیت درآمدزایی از طریق فروش صنایع‌دستی دانشجویان، ارائه خدمات انسانی، فیزیکی، آموزشی و نرم‌افزاری به سایر سازمان‌ها، کارورزی و حرفه‌آموزی دانشجویان در مراکز صنعتی و غیره و انعقاد قراردادهایی مبنی بر تجاری‌سازی دانش، موفق عمل کرده است. لیکن، از آنجاکه مهم‌ترین عامل پیشرفت اقتصاد مقاومتی در کشور را گفتمان‌سازی اصول اقتصاد مقاومتی در جامعه می‌دانند. به طوری که گفتمان‌سازی نباید به صدور بخشنامه محدود شود، بلکه مشارکت فعال افراد جامعه و سازمان را می‌طلبد. این در حالی است که یافته‌های پژوهش حاکی از آن است گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی در دانشگاه، پایین‌تر از حد متوسط است و برنامه‌ریزی، فعالیت مدون و تلاشی هدفمند انجام نشده است. حال این سؤال مطرح است؛ هنگامی که نگاه حرفه‌ای و علمی نسبت به مهم‌ترین مؤلفه اقتصاد مقاومتی یعنی «آموزش و گفتمان‌سازی» وجود ندارد، آیا می‌توان نهادینه شدن الگوی فرهنگ مصرف و حمایت از تولید ملی در دانشجویان را انتظار داشت؟ چراکه، زیربنای استفاده از تولید داخلی و رعایت الگوی مصرف، آموزش و گفتمان‌سازی این مؤلفه در بین دانشجویان هست. لذا به روشنی می‌توان دریافت، اگر مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در جامعه و به‌ویژه دانشگاه‌ها در بحث اصلاح الگوی مصرف، حمایت از تولید داخلی، به گفتمان غالب افراد

تبدیل نشود؛ دیگر مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی نیز به شکست منجر خواهد شد. بر این اساس، گفتمان‌سازی اقتصاد مقاومتی باید به دغدغه مسئولان، اعضای هیئت‌علمی و دانشجویان در دانشگاه تبدیل شود و این مهم نیازمند برنامه‌ریزی متنوع و بلندمدت در دانشگاه است، چراکه در کوتاه‌مدت اتفاق نخواهد افتاد. در راستای همسویی یافته‌ها، پژوهش سلیمی و امیری (۱۳۹۵) بیان‌کننده آن است که دانشگاه به‌عنوان مرکز فکر و اندیشه و تولید علم برای شکل‌دهی به سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، در تبیین مفهوم، پرداخت فکری، محتواسازی و گفتمان‌سازی در جهت جاری‌سازی این سیاست‌ها می‌تواند نقش اساسی و راهبردی ایفا کند. لذا بهسازی کرسی‌های آزاداندیشی را به‌منظور گفتمان‌سازی و تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی پیشنهاد می‌دهند.

در بحث اقتصاد مقاومتی و اشتغال، «مهارت‌آموزی» به‌عنوان یکی از واژه‌های کلیدی قلمداد می‌شود و توجه ویژه نسبت به آموزش‌های مهارتی ضروری است. به‌عبارتی دیگر، مهارت‌آموزی و اقتصاد مقاومتی ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر داشته و جایگاه مهمی در تحقق اقتصاد مقاومتی دارد. با توجه به اینکه دانشجویان به‌عنوان سرمایه‌عظیم انسانی جامعه ما، بیشترین زمان خود را در نظام‌آموزی از جمله دانشگاه سپری می‌کنند، دانشگاه می‌تواند با اثرگذاری در ذهن و نگرش او، جوانان را به‌عنوان منابع مهمی برای تأمین و ارتقاء سرمایه انسانی کشور تربیت کند. گفتنی است این مهم محقق نخواهد شد مگر در سایه بهینه‌سازی روندها و ساختارها و فرهنگ‌سازی از طریق سرفصل‌های درسی و محتوای آموزشی. یافته‌های پژوهش حاضر درخصوص نقش مؤلفه محتوای آموزشی در اقتصاد مقاومتی، بیان‌کننده آن است که دانشگاه این رسالت خود را به‌خوبی محقق نکرده است. لذا انتظار می‌رود، نظر به نقش پررنگ دانشگاه در تحقق سیاست‌ها و خط‌مشی‌های اعلامی اقتصاد مقاومتی نسبت به سایر بخش‌ها، کارآمدتر ظاهر شود. چراکه، محتوای آموزشی علاوه بر اینکه می‌تواند به مهارت‌آموزی و ایجاد فرهنگ اشتغال در نیروی انسانی موردنیاز کشور منجر شود، اعتمادبه‌نفس، علاقه، انگیزه، روحیه امید و نشاط را نیز در جوانان آماده‌به‌کار افزایش خواهد داد. بر این اساس مطالعه زاهدی مازندرانی (۱۳۸۳) نشان می‌دهد، مهارت‌آموزی و تبدیل دانشجویان به نیروی کار ماهر جهت جذب در بازار کار، نه تنها به قابلیت‌های علمی نیازمند است، بلکه تقویت اعتمادبه‌نفس، خلاقیت در کار، تمایل به همکاری در کار نیز بسیار اهمیت

دارد. لذا نقش محتوای برنامه‌های درسی و آموزشی به‌طور ویژه و دانشگاه به‌طور کلی بیش‌ازپیش در تربیت نیروی کارآمد خود را نشان می‌دهد. به‌طوری‌که به اعتقاد سلیمی و امیری (۱۳۹۵)، برنامه‌های درسی می‌توانند به‌عنوان ابزاری در جهت توسعه کارآفرینی از طریق ارتقای مهارت و خلاقیت در دانشجویان و تقویت فرهنگ جهادی و کارآفرینی ایفای نقش کنند. این بدین معنی است که چنانچه برنامه درسی و محتوای آموزشی فعلی نمی‌تواند در اجرایی شدن مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی کارایی داشته باشد، بازنگری آن در اولویت قرار گیرد؛ بنابراین، می‌توان گفت، سرمایه‌گذاری روی نیروی انسانی به‌خصوص دانشجویان به‌عنوان نیروی مولد، می‌تواند ما را در رسیدن به اهداف بلندمدت اقتصاد مقاومتی یاری رساند؛ زیرا از یک‌سو، با کسب دانش در کنار مهارت‌آموزی، به اشتغال‌زایی فارغ‌التحصیلان دانشگاه و تسریع اهداف اقتصاد مقاومتی منجر می‌شود و از سوی دیگر، آموزش مهارت همچون پلی بین دانش و کسب‌وکار به‌نوآوری، کارآفرینی و تولید ثروت و درنهایت پیشرفت کشور منجر می‌شود. ازاین‌روی، آموزش، نوعی سرمایه‌گذاری است و با مهارت‌آموزی در واقع می‌توان دانسته‌ها را در عمل به‌کار گرفت، این خود کلید موفقیت اقتصاد مقاومتی است. امروزه با تکیه بر اقتصاد مقاومتی می‌توان بر بیکاری و رکود اقتصادی غلبه کرد. ازاین‌روی، دانشگاه می‌تواند، کارجویانی متخصص با مهارت‌های مختلف تربیت کند که فرصت‌های شغلی را احراز و باعث رونق تولید، رشد و توسعه پایدار در کشور شوند. درحالی‌که نبود مهارت به چرخه تولید آسیب وارد کرده و باعث وابستگی کشور خواهد شد.

علاوه بر سرمایه‌گذاری بر ظرفیت‌های داخلی دانشگاه، اهمیت دادن و بهره‌برداری صحیح از ظرفیت‌های محلی در ترویج و پیاده‌سازی اقتصادی مقاومتی تأثیرگذار است. به‌طوری‌که دانشگاه می‌تواند نقش زیادی در تغییر نگرش محیط پیرامون خود داشته باشد و با تغییر نگرش و استفاده از ظرفیت نخبگان، سرمایه‌گذاران و کارآفرینان در ترویج مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی نقش شایسته‌ای را ایفا کند. این حرکت مستلزم تغییر بینش و نگرش مردم محلی است. چراکه هرگونه اقدامی بدون تغییر نگرش در این خصوص، به مقاومت در برابر تغییر منجر می‌شود. تعامل دوجانبه دانشگاه با نخبگان و کارآفرینان و سرمایه‌گذاران محلی می‌تواند زمینه‌ساز اجرای موفق مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی ازجمله فرهنگ الگوی مصرف، حمایت از تولید ملی، مهارت‌آموزی شود. به‌طور مثال، با استفاده از ظرفیت مکانی دانشگاه و با کمک سرمایه‌گذاران

و کارآفرینان محلی و استفاده از ظرفیت اعضای هیئت علمی دانشگاه می‌توان زمینه آموزش مهارت‌های مختلف را برای جوانان فراهم آورده و بسیاری از مشکلات ناشی از بیکاری جوانان را برطرف کند؛ اما یافته‌های پژوهش (جدول ۲) حاکی از آن است، دانشگاه از این ظرفیت به‌خوبی بهره‌برداری نکرده است. شاید بتوان گفت مهم‌ترین دلیل، نگاه درون‌سازمانی دانشگاه بدون توجه به محیط پیرامون خود است. غافل از اینکه موفقیت هر سازمانی از جمله دانشگاه علاوه بر اتکا به نیروها و ظرفیت‌های درون سازمان، تعامل با محیط بیرونی و استفاده به‌جا و صحیح از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های محیط پیرامون خود است. به‌طوری‌که قریشی (۱۳۹۷) معتقد است سازمان‌ها در خلأ زندگی نمی‌کنند، بلکه در محیطی فعالیت می‌کنند که رفتار آن‌ها را شکل می‌دهد. بر این اساس، نقش محیط پیرامون در عملکرد دانشگاه اهمیت بالایی دارد.

در پایان می‌توان گفت، موضوع اقتصاد مقاومتی و نقش دانشگاه در این مهم، باید جدی گرفته شود چراکه دانشگاه می‌تواند در شکوفایی ظرفیت بالقوه عظیم انسانی اثرگذار باشد و افرادی را تربیت کند که در توسعه کشور اثرگذار بوده و راهکارهایی برای برون‌رفت از مشکلات و چالش‌های پیش رو ارائه دهند. لذا سرمایه‌گذاری در نظام آموزشی به‌ویژه در دانشگاه، به معنی پذیرفتن نقش دانشگاه در تحقق اقتصاد مقاومتی و توسعه پایدار است.

منابع

- ارشدی، وحید و اورعی، نرگس (۱۳۹۶). رصد و تحلیل محتوای مقاله‌های اقتصاد مقاومتی منتشرشده در فصلنامه‌های علمی و پژوهشی، دو فصلنامه پژوهش‌های اقتصاد مقاومتی، ۲(۴): ۱۳۱-۱۵۶.
- انصاری، عبدالله (۱۳۹۵). پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی در آموزش و پرورش؛ برنامه اقدام، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، ۱۹(۷۰): ۱۶۹-۱۸۸.
- باقری مجد، روح اله، سید عباس‌زاده، میر محمد، حسنی، محمد، مهرعلیزاده، یداله و صالحی‌عمران، ابراهیم (۱۳۹۵). دانشگاه در فرآیند توسعه پایدار از اقتصاد مقاومتی، فصلنامه راهبرد، ۲۵(۸۱): ۶۱-۸۷.
- جمالی، یعقوب و جابری، علی (۱۳۹۴). اقتصاد مقاومتی از دیدگاه اسلام مفهوم، اصول و

- سیاست‌ها، مجله معرفت، ۲۴(۲۱۳):۹۱-۱۰۶.
- دولتی، حسن و مطلبی، ابوطالب (۱۳۹۶). تبیین راهبردها، الزامات و پیامدهای اقتصاد مقاومتی در نظام آموزش عالی، فصلنامه پژوهش در نظام‌های آموزشی، (۳۹):۱۳۵-۱۵۳.
- ذاکری، نعیمه، یزدان پناه، فاطمه و شاکری، فائقه (۱۳۹۶). تبیین زمینه‌های مشارکت آموزش و پرورش در جهت تحقق رویکرد اقتصاد مقاومتی و ارائه راهکارها، فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، (۴):۱۹-۳۵.
- ذاکری، محمد و اسدی، اسماعیل (۱۳۹۵). بررسی مأموریت‌ها و کارکردهای آموزش عالی در راستای اقدام و عمل بر اساس دیدگاه‌های مقام معظم رهبری، فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۰(۳۵):۴۷-۶۶.
- رحمان‌پور، محمد، نصر اصفهانی، احمدرضا و سیادت، سید علی (۱۳۹۴). بررسی رابطه مبانی و اصول برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران با مضامین اقتصاد مقاومتی به‌منظور پیشنهاد برنامه درسی مطلوب، فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی، ۹(۳۱):۴۱-۶۰.
- زارعی متین، حسن (۱۳۹۴). نقش دانشگاه در ارتقای اقتصاد مقاومتی (سخن سردبیر)، مجله مدیریت در دانشگاه اسلامی، ۴(۲):۱۴۶.
- زاهدی مازندرانی، محمدجواد (۱۳۸۳). ضرورت‌های کارکردی توسعه اشتغال در بخش کشاورزی، مجله اقتصاد کشاورزی و توسعه، ۱۲(۴۵): ۳۸-۳۲.
- سلیمی، قاسم و امیری، مهدی (۱۳۹۵). مفهوم‌پردازی و تبیین سهم کارآفرینی استراتژیک و مدیریت دانشگاهی در تحقق اقتصاد مقاومتی، مجله پژوهش‌های اقتصاد مقاومتی، ۱(۲): ۱۷۷-۱۳۷.
- سیفلو، سجاد (۱۳۹۳). مفهوم‌شناسی اقتصاد مقاومتی، فصلنامه معرفت اقتصادی اسلامی، ۵(۲): ۱۷۳-۱۵۱.
- شکاری، غلامعباس و صفر محملو، شیما (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین توانمندسازی منابع انسانی با تحقق اقتصاد مقاومتی، فصلنامه اقتصاد، مدیریت مالی و حسابداری، ۲(۱): ۲۳-۱.
- عرب مازار، عباس (۱۳۹۶). اقتصاد مقاومتی: استراتژی ملی پیشرفت و توسعه، فصلنامه اقتصاد اسلامی، ۷(۶۶): ۱۱-۵.

- عمادزاده، مصطفی، نجفی، زهرا و الماسی، صادق (۱۳۹۴). اثر اقتصاد مقاومتی بر عدالت اجتماعی در نظام آموزشی، همایش ملی اقتصاد مقاومتی «چالش‌ها، واقعیت‌ها، راهکارها»، دانشگاه رازی، پانزدهم و شانزدهم اردیبهشت، ۳۲۱ - ۳۰۱.
- عموزاده، جعفر، فلاح، وحید و صفاریان، سعید (۱۳۹۷). دانشگاه و اقتصاد مقاومتی: بررسی تأثیر دانشگاه‌ها بر تحقق اقتصاد مقاومتی با میانجی‌گری زیرساخت فرهنگی، فصلنامه مدیریت در دانشگاه اسلامی، ۷(۱): ۱۰۶ - ۸۹.
- فاضلی‌نیا، نفیسه (۱۳۸۵). علل نگرانی غرب از انقلاب اسلامی (با تأکید بر عنصر ژئوپلیتیک شیعه)، فصلنامه علوم سیاسی، ۹(۳۶): ۱۲۴-۱۱۱.
- قریبی، مریم‌سادات، یمنی‌دوزی سرخابی، محمد، ذاکر صالحی، غلامرضا و مهران، گلنار (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی محیطی پردیس‌های خودگردان و پیامدهای ناشی از آن، فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی، ۱۴(۴): ۱۶۵-۱۹۲.
- کریمی اعتماد، فاطمه و یعقوبی، جعفر (۱۳۹۵). سنجش نگرش اعضای هیئت علمی دانشگاه زنجان نسبت به اقتصاد مقاومتی و عوامل مرتبط با آن، فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۰(۳۷): ۳۸ - ۱۹.
- کیخا، مصطفی، زرگر، آرمین و اکاتی، مینا (۱۳۹۵). توجه به کارآفرینی و اقتصاد مقاومتی، نیاز امروز آموزش و پرورش و اجتماع، مجله مطالعات مدیریت و کارآفرینی، ۲(۱/۲): ۱۵۳ - ۱۳۸.
- موسوی، سیده زهرا و موسوی‌نیا، سید رضا (۱۳۹۶). دانشگاه آزاد، بسترساز توسعه اقتصاد مقاومتی، ماهنامه آفاق علوم انسانی، ۹(۹): ۳۰ - ۱۷.
- واعظی، سید کمال و فدایی، محمد (۱۳۹۴). بررسی و تبیین مؤلفه‌های مدیریت راهبردی دانشگاه اسلامی مبتنی بر الگوی اقتصاد مقاومتی، مجله مدیریت در دانشگاه اسلامی، ۴(۱): ۳۹-۵۸.
- Adib, Y., Ebrahimi Harestani, A., Rezapour, Y. and Toghyani, M. (2016). Scrutiny of religious foundations of an optimal model of economic education curriculum based on resistance economy, *The Islamic Revolution Approach*, 36 (10): 41-58. (Text in Persian).
- Arshadi, V. and Oura'ei, N. (2018). Observation and analysis of the content of articles on resistance economy published in scientific research quarterly journals, *The Journal of Resistance Economy Research*, 2 (4): 131-156. (Text in Persian).

- Ansari., A. (2016). Implementation of resistive economy in education; Policy evaluation, Action plan, *Bassij Strategic Studies*, 19 (70): 169 -188 (Text in Persion).
- Angeon, V. and Bates, S. (2015). Reviewing Composite Vulnerability and Resilience Indexes: A Sustainable Approach and Application, *World Development*, 72: 140-162.
- Arab Mazar, A. (2017). Resistance economy: The national strategy of progress and development, *The Journal of Islamic Economy*. 7 (66): 5-11. (Text in Persion).
- Amouzadeh, J., Fallah, V. and Saffarian, S. (2018). University and Resistance economy: Study on the effect of universities on materializing resistance economy by mediation of cultural infrastructure, *The Journal of Management in Islamic University*, 7 (1), 89-106. (Text in Persion).
- Briguglio, L. and Piccinino, S. (2012). Growth and Resilience in East Asia and The 2008 - 2009 Global Recession, *Asian Development Review*, 29(2): 183 – 206.
- Briguglio, L., Cordina. G., Farrugia, N. and Vella, S. (2009). Profiling Economic Vulnerability and Resilience in Small States: Conceptual Underpinnings Economics Department University of Malta. 37(3): 229 – 247.
- Bagheri majd, R., Seyyed Abbaszadeh, M. M., Hasani, M., Mehralizadeh, Y. and Salehi omran, E. (2017). University in the process of sustainable development in resistance economy, *The Quarterly Journal of Strategy*, 25 (81): 61-87(Text in Persion).
- Dowlati, H. and Motallebi, A. (2018). Explaining the strategies, requirements and consequences of resistance economy in the higher education system, *The Journal of Research in Educational Systems*, (39): 135-153(Text in Persion).
- Emadzadeh, M., Najafi, Z. and Almasi, S. (2015). *The effect of resistance economy on social justice in educational system, the national conference on resistance economy "challenges, realities, and approaches"*, University of Razi, May 5th and 6th, 301-321(Text in Persion).
- Fazelinia, N. (2007). The causes of West's concern over Islamic Revolution (with the emphasis on geopolitics component of Shia), *The Journal of Political Science*, 9 (36), 111-124(Text in Persion).
- Ghoraishi khorasgani, M., Yamani Douzi sorkhabi, M., Zaker salehi, Gh. and Mehran, G. (2019). Environmental Pathology of Autonomous Campuses and Its Outcomes, *New Thoughts on Education*, 14 (4): 167-195. (Text in Persion)
- Jamali, Y. and Jaberi, A. (2015). Resistance economy from the viewpoint of Islam; concept, principles, and policies, *The Journal of Marifat*, 24 (213): 91-106(Text in Persion).
- Kazemi Malek Mahmoudi, SH., Niaz Azari. K. and Jabare, N. (2018). Explaining the Aspects of Resistance Economy Based on Knowledge-based Economy in University of Medical Sciences: The Viewpoints of Managers and Faculty Members, *Jorjani Biomedicine Journal*, 6 (2): 77 – 94(Text in Persion).
- Karimi Etemad, F. and Yaghoubi, J. (2017). Measuring the attitudes of faculty members of Zanjan University towards resistance economy and the related factors, *The Islamic Revolution Approach*, 10 (37): 19-38(Text in Persion).

- Keikha, M., Zargar, A. and Ekati, M. (2016). Considering entrepreneurship and resistance economy, today's needs of education and society, *The Journal of Management and Entrepreneurship Studies*, 2 (1/2): 138-153(Text in Persian).
- Mousavi, S. Z. and Mousavi nia, S. R. (2018). Azad University; paving the way for resistance economy, *Monthly Journal of Human Sciences*, (9): 17-30(Text in Persian).
- Rahmanpour, M., Nasr Esfahani, A. and Siadat, S. A. (2015). Study on the relationship between the foundations and principles of IRI national curriculum and the themes of resistance economy in order to propose an optimal curriculum, *The Islamic Revolution Approach*, 9 (31): 41-60(Text in Persian).
- Rose, A.Z. and Krausmann, E. (2013). An Economic Framework for the Development of a Resilience Index for Business Recovery. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 5, 73-83.
- Rose, A. (2008). Defining and Measuring Economic Resilience to Disasters, *Disasters Prevention and Management*, 13 (4): 307 - 314.
- Rao, B. and B. Mulloth (2016). The Role of Universities in Encouraging Growth of Technology-Based New Ventures. *International Journal of Innovation and Technology Management*, 14 (4):17500141-175001422.
- Salimi, Gh. and Amiri, M. (2017). Conceptualizing and explaining the strategic entrepreneurship and management of university in materializing resistance economy, *The Journal of Resistance Economy Studies*, 1(2): 137-177(Text in Persian).
- Seiflou, S. (2014). The concept of resistance economy, *The Journal of Islamic Science of Economy*, 5 (2): 151-173(Text in Persian).
- Shekari, Gh. and Safar Mohammadlou, Sh. (2016). The study on the relationship between empowering human resources with the aim of materializing resistance economy, *The Journal of Economy, Financial Management and Accounting*, 2 (1):1-23(Text in Persian)
- Tenenhaus M., Vinzi V. E., Chatelin Y. M. and Lauro C. (2005). PLS path modeling, *Computational Statistics and Data Analysis*, 48 (1):159 – 205.
- Vaezi, S. K. and Fadaei, M. (2015). Studying and explaining the components of strategic management in Islamic University based on a resistance economy mode, *The Journal of Management in Islamic University*, 4 (1): 39-58(Text in Persian).
- Van Bergeijk, P.A.G., Brakman, S. and Marrewijk, C.V. (2017). Heterogeneous Economic Resilience and the Great Recession's World Trade Collapse. *Papers in Regional Science*, 1(96): 1-10.
- Wetzels, M, Odekerken-Schroder, G. and Van Oppen, C. (2009). Using PLS Path Modeling for Assessing Hierarchical Construct Models: Guidelines and Empirical Illustration, *MIS Quarterly*, 33 (1): 177-195.
- Zaker, N., Yazdanpanah, F. and Shakeri, F. (2017). Explaining the areas of participation of ministry of education in achieving the resistance economy and providing solutions, *The Journal of Human Sciences Research*, (4): 19-35 (Text in Persian).

- Zakeri, M. and Asadi, E. (2016). Study on missions and functions of Iranian higher education in implementation of resistance economy based on supreme leader's viewpoints. *The Islamic Revolution Approach*, 35 (10): 47-66(Text in Persion).
- Zare'ei Matin, H. (2016). The role of university in upgrading resistance economy (chief editor's word), *The Journal of Management in Islamic University*, 4 (2):(Text in Persion).
- Zahedi Mazandarani, M. J. (2004). The requirements of employment development in agriculture, *The Journal of the Agricultural Economics and Development*, 12(45): 32-38(Text in Persion).

**Validating the components of universities
based on resistance economy**

Maryam sadat Ghoraishi Khorasgani¹

Abstract

The present study aims at validating university components based on resistance economy. The research was practical in terms of purpose and quantitative in terms of approach and the research method was descriptive-survey. The statistical population consisted of undergraduate, postgraduate and doctoral students of Al-Zahra University. Due to the heterogeneity of the population, sampling was performed by stratified random sampling and using Cochran's formula 405 students were selected. To collect data, a researcher-made questionnaire with 43 items based on the 5-point Likert scale was developed. In addition to studying the theoretical foundations, background, and objectives of the research, the validity of the research was also based on the views and guidelines of a group of experts in the field of resistive economics. The reliability of the study was calculated by Cronbach's alpha coefficient and was obtained 0/86. Data were analyzed through conducting confirmatory factor analysis and one-group t-test. Findings regarding the first question of the study "extent of university role in resistive economics", considering the obtained t-value ($p \leq 0.05$) and theoretical mean, showed that for the components of "education and discourse, course content, teaching and promulgation of the culture of supporting domestic products, and benefitting from capacities", the contribution of university in resistance economy was below average; for the components of "modification of consumption pattern and benefitting from earning capacities" it was above average, and for the components of "skill synergy and teaching work culture to students" the contribution was evaluated at an average level. Also, in terms of component validation, the model developed for the university based on resistance economics had a good validity.

Keywords: validation, university, resistance economy

---

1. Assistant Professor of Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Education and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran, m.ghoraishi@alzahra.ac.ir
DOI:10.22051/jontoe.2020.25740.2626